

Η λαγνεΐα ως δημόσιος πολιτισμός

Πρωτοπρεσβύτερος Βασίλειος Θερμός

Δρ Θεολογίας Πανεπιστημίου Αθηνών,
ψυχίατρος παιδιών, εφήβων και νέων

*Ελευθερία χωρίς αγάπη, φως μου,
είναι ποτάμι χωρίς νερό.¹*

Οι τελευταίες δεκαετίες σηματοδεύτηκαν από την «αλλαγή παραδείγματος» όσον αφορά το θέμα της λαγνεΐας. Επί αιώνες η ανθρωπότητα γνώριζε τη σεξουαλική απαγόρευση τη βασισμένη σε πουριτανικές στάσεις για το σώμα και τον έρωτα, με χαραμάδες στη συμπαγή αυτή πολιτισμική συμφωνία την ατομική παθολογία κάποιων ως προς τη σφοδρότητα των σεξουαλικών τους ορμών. Η λαγνεΐα αντιμετωπιζόταν (και ήταν) μια ατομική παθολογία της σεξουαλικής ενέργειας και του ελέγχου των παρορμήσεων.

Η έξοδος από την κοινωνική συντηρητικότητα μέσω της σεξουαλικής επανάστασης, η απίστευτη ανάπτυξη της απεικονιστικής τεχνολογίας, η αλματώδης διάδοση του παγκόσμιου εμπορίου, παράγοντες τόσο διαφορετικοί μεταξύ τους, συγκεντρώθηκαν σε ένα εκρηκτικό μίγμα. Σήμα κατατεθέν του νέου καθεστώτος αποτελεί η υπερέξαρση και η εμπορική διαπραγμάτευση των σεξουαλικών σημαινόντων σε όλο εκείνο το φάσμα του δημόσιου χώρου, που εκτείνεται από τη διαφήμιση μέχρι την πορνογραφία.

Το κοινωνικό κλίμα μεταβλήθηκε άρδην αλλά βαθμιαία, με την υιοθέτηση μιας σύμβασης που ανέχεται την έκθεση φωτογραφιών ημίγυμνων γυναικών, οι οποίες διαφημίζουν

εσώρουχα, σε στάσεις των μέσων μαζικής μεταφοράς, δίπλα σε αξιοπρεπείς ανθρώπους που περιμένουν το λεωφορείο, ή με τη χρήση γυμνού ή σεξουαλικών υπονοούμενων ενώπιον γερόντων και νηπίων στην τηλεοπτική διαφήμιση μεταξύ γιαουρτιού και στεγαστικών δανείων. Σε αυτή τη μετατροπή της ιερής ιδιωτικότητας του σώματος σε αστικό πεδίο πρέπει να προστεθεί και η προσφυγή στη λάγνα διακόσμηση ακόμη και οικογενειακών εφημερίδων και εντύπων, όπου η σημειολογία της εικονογράφησης τους έχει πάψει να εκπλήσσει ως θα όφειλε: στην αριστερή σελίδα φιλοξενείται η συνέντευξη ενός κοινωνικού ακτιβιστή του τρίτου κόσμου και δεξιά της τον συντροφεύει ένα γυμνό μοντέλο διαφημίζοντας άρωμα.

Προ πολλού δηλαδή στον δημόσιο χώρο έχει εγκατασταθεί μια αλυσίδα σημαινόντων, όπου ο λόγος ύπαρξής της βρίσκεται ακριβώς στην καταστροφή του νοήματος της αλληλουχίας τους. Αυτό αποτελεί και το ισχυρό χαρτί της λαγνεΐας ως δημόσιου μεγέθους, αφού οι αντιστάσεις απέναντι στη φετιχοποίησή της εξαφανίζονται αμέσως μόλις κάποιος θα αποδεχθεί, χωρίς εσωτερική διαμαρτυρία, τη διάλυση της ιεραρχίας και της αξιολόγησης των νοημάτων. Ας θυμηθούμε εδώ τον οξυδερκέστατο Χρήστο Βακαλόπουλο:

Σκοπός της διαφήμισης είναι η καταστροφή του νοήματος [...] Μέσω της διαφήμισης υφάινεται ένας κόσμος χωρίς κανένα απολύτως νόημα, που επιάρεται για



1. Benozzo Gozzoli, «Ο χορός της Σαλώμης», 1461-62. Ζωγραφική σε ξύλο, 23,8x34,3 εκ. National Gallery of Art, Ουάσινγκτον.



2. Ernst Ludwig Kirchner, «Δρόμος με κοκκινοντυμένη πόρνη», 1924-25. Λάδι, 120x90 εκ. Ιδιωτική Συλλογή.

την ίδια του την ανοησία. Ο κόσμος αυτός αποκλείει τον πόνο, το πένθος, το δέος, την αγάπη, την ντροπή [...] Ο κόσμος γίνεται ακατανόητος, ένα σπαστικό σύνολο από απολαύσεις που συσσωρεύονται άσκοπα, δημιουργώντας ένα κενό που συνεχώς μεγαλώνει. Ιερέας αυτού του κενού είναι η διαφήμιση [...] Κηρύττει την δικτατορία της μορφής κι έτσι, για πρώτη φορά στην Ιστορία, ο κόσμος μοιάζει να έχει πιαστεί στο δίκτυο του ιστού της παραίσθησης.²

Δεν είναι τυχαίο ότι αυτή η πολιτισμική συμφορά διενεργείται με κύριο όχημα την όραση. Η όραση είναι μία προνομιακή αίσθηση. Ο Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης λέει πως η όραση είναι «γνωστικώτερα» όλων των αισθήσεων.³ Ο ανθρώπινος νους αγαπά την όραση περισσότερο απ' όλες τις αισθήσεις διότι αυτή του γνωστοποιεί τον κόσμο περισσότερο.

Η γνωστοποίηση του κόσμου ακολουθείται από πρόσκληση για προσωπική σχέση μαζί του. Εδώ αρχίζει η δυσφορία του μετανεωτερικού θραυσμένου και ναρκισσιστικού υποκειμένου δεδομένου ότι κάθε σχέση είναι απαιτητική. Ανέκαθεν η ιστορία των ανθρώπινων σχέσεων σηματοδεύτηκε από επινοήσεις που θα ασκούσαν έλεγχο στη σχέση, έτσι ώστε να αποφευχθεί ο κόπος και ο πόνος της συνάντησης. Η διαφορά με το σήμερα βρισκόταν στο γεγονός ότι επρόκειτο για μικρές ή μεγάλες ατομικές προσπάθειες που κυμαίνονταν από τη φυγοδικία μέχρι τον καθημερινό φασισμό· στον πολιτισμό μας, αντίθετα, η «λύση» είναι μαζική και συναινετική.

Η κρίσιμη μετάβαση που συντελείται στα πρώτα χρόνια της ανάπτυξης δεν είναι παρά η μετατόπιση του κέντρου του ψυχικού γεγονότος από τις «μερικές ορμές» στο συμβολικό

επίπεδο του λόγου, από την απόλαυση των αισθήσεων στην κατασκευή του νοήματος, από την εγωκεντρικότητα στην ανακάλυψη του άλλου. Αυτό λέγεται ωρίμανση. Θα μπορούσαμε να το ονομάσουμε και εξανθρωπισμό.

Ο Φρόιντ χαρακτήρισε το βρέφος «πολύμορφο διαστροφικό»,⁴ υπό την έννοια ότι γι' αυτό όλος ο κόσμος βρίσκεται στις μερικές (partial) ορμές του και στις αισθήσεις που τις εκπροσωπούν. Φυσικά δεν του καταλογίζει διαστροφή, αλλά αντλεί την ονομασία πρωθύστερα, από τη σημερινή διαστροφική εικόνα. Ότι για το βρέφος αποτελεί απαραίτητο στάδιο, για τον ενήλικο συνιστά έκπτωση: προτεραιότητα της απόλαυσης, οργάνωση του ψυχισμού γύρω από την ηδονή.

Η ιστορία της ανάπτυξης του υποκειμένου παρουσιάζει χρήσιμα παράλληλα στη μελέτη του πολιτισμού. Η διαστροφή έπαψε να χαρακτηρίζει μόνο κάποια ατυχή υποκείμενα και έγινε πολιτισμική διάγνωση. Ας μην ανησυχούν ορισμένοι, δεν χρειαζόμαστε καν θρησκευτικές προειδοποιήσεις περί αυτού: είναι η ψυχανάλυση εκείνη που μας πληροφορεί ότι πρόκειται για παλινδρόμηση και έκπτωση. Αυτό που θεωρείτο δυστύχημα της ανάπτυξης, τώρα αποτελεί συλλογική διάγνωση για την οποία κάποιοι σιωπηρά πανηγυρίζουν.

Αν ο 19ος αιώνας μπορεί να χαρακτηριστεί νευρωτικός, το δεύτερο μισό του 20ού δικαιούται το χαρακτηρισμό του



3. Elfriede Lohse-Wächtler, «Λίση», 1931. Ακουαρέλα, 68x49 εκ. Συλλογή Marvin και Janet Fishman, Μιλγουόκι.



4. Σκηνή από την ταινία του Rainer Werner Fassbinder *Ο καυγατζής*.

διαστροφικού, ενισχυμένο μάλιστα από την τεχνολογική επινοητικότητα που του προσφέρει ο 21ος. Το κλασικό υπερεγώ (η ανθρωπότητα έχει πλέον συσσωρεύσει αρκετή πείρα για να το αντικρούσει με επιτυχία) συνίστατο σε εντολές όπως «πρέπει να είσαι καλός» και σε οποιαδήποτε απαγόρευση τις εξυπηρετούσε. Το σύγχρονο υπερεγώ (απέναντι στο οποίο η ανθρωπότητα παραμένει ανέτοιμη και αιφνιδιασμένη) επιτάσσει: «πρέπει να απολαμβάνεις». Η γραβατωμένη νεωτερικότητα που πόνταρε στον ορθό λόγο εμφανίζεται ανήμπορη να αντιμετωπίσει το μεταμοντέρνο τοπίο των γυμνών κορμιών. Δεν πολεμάς τη ραδιενέργεια με ντουφέκια και πυροβόλα.

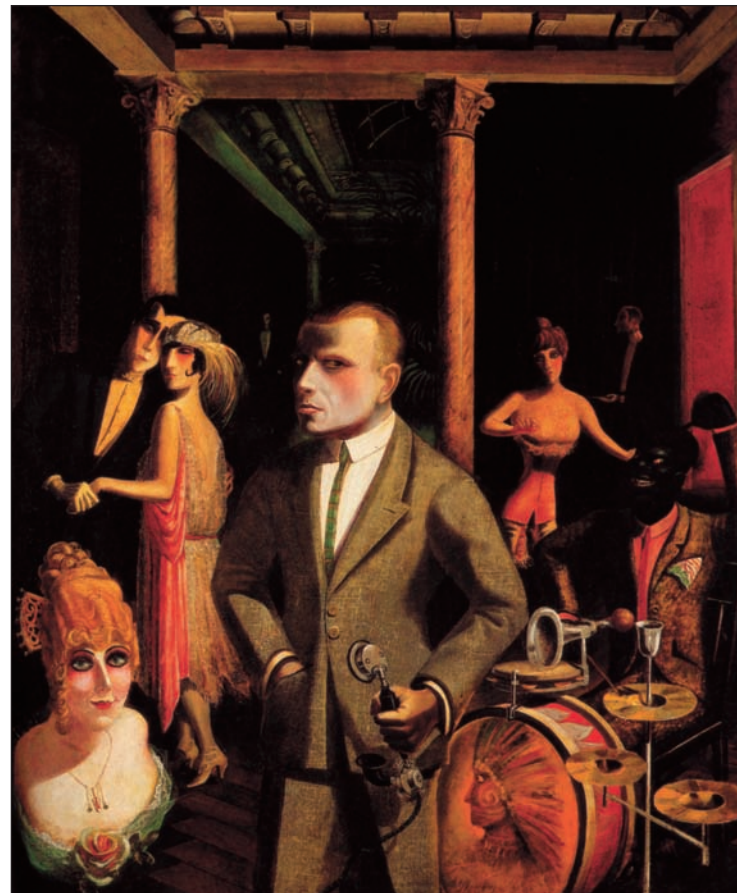
Θα άξιζε μια δειγματοληπτική καταγραφή των λέξεων των σχετικών με την απόλαυση στα διαφημιστικά μηνύματα: ο αριθμός είναι συντριπτικός απλούστατα διότι η διαφήμιση δεν πουλά χρήσιμα πράγματα αλλά απόλαυση. Στη διαφήμιση συμπυκνώνονται στον εντυπωσιακότερο βαθμό τα δύο στοιχεία της πολιτισμικής μας διαστροφής, η απόλαυση και το βλέμμα. Η διαφήμιση σήμερα αποτελεί το νόμιμο και ευπρεπές ανάλογο της πορνογραφίας: κοινό γνώρισμα το ανηλεές μαστίγωμα των αισθήσεων, το ξύπνημα κάθε γωνιάς του σώματος και της ψυχής που θα μπορούσε να προσφέρει διέγερση. Δεν υπάρχει άνθρωπος πια, υπάρχει μόνο το άθροισμα των ηδονογόνων του ζωνών.⁵

Εξάλλου η σημερινή λαγνεία είναι βιομηχανικό προϊόν, σκόπιμα παραγόμενο και έλλογα προωθούμενο. Η διαφήμιση, όπως και η πορνογραφία, δεν στοχεύουν στη δήθεν ικανοποίηση κάποιας ανάγκης, όπως ισχυρίζονται, αλλά στη δημιουργία καινούριας. Ξυπνούν έναν αισθησιακό ερεθισμό, τον οποίο μετά σπεύδουν να κορέσουν, για να επαναληφθεί ο ίδιος σισσύφειος κύκλος αενάως. Έτσι καταφέρνουν να διαμορφώσουν ένα κλειστό κύκλωμα, το οποίο αυτονομούμενο εισέρχεται στην παραγωγή και στην απασχόληση. Τα δημιουργούμενα έτσι υπολογίσιμα οικονομικά μεγέθη, αυτονομημένα καθώς είναι από τις βασικές ανθρώπινες ανάγκες, αντλούν από το βασικό ενορμητικό υπόστρωμα του υποκει-

μένου, γι' αυτό και στην πράξη παραμένουν ισχυρά, σχεδόν ανεξάντλητα.

Σε αυτό το σύστημα θα λέγαμε ότι το ανθρωποείδωλο που κυριαρχεί μοιάζει με ψηφιακή μηχανή επιλογής ηδονής. Πριμοδοτείται ένα άτομο, το οποίο διαρκώς σκανάρει την πραγματικότητα επιλέγοντας κάθε στιγμή ό,τι του προσφέρει μεγαλύτερη ηδονή. Προφανώς είναι εντελώς υποκριτικό, ή μυωπικό έστω, το να καταδικάζουμε ως κοινωνία τα ναρκωτικά και ταυτόχρονα να επιτρέπουμε στην εικόνα να λειτουργεί έτσι. Το φαινόμενο της εξάρτησης (addiction) παγκοσμίως αντιμετωπίζεται επιστημονικά ως ενιαίο φαινόμενο. Ουσιαστικά ο στόχος της καταναλωτικής λειτουργίας της εικόνας είναι να γίνουμε εξαρτημένοι από τη φαντασίωση και από τα μεγέθη τα οικονομικά τα οποία αυτή στηρίζει. Θεωρώ προφανές ότι ούτε και ως προς την προστασία του περιβάλλοντος πρόκειται να γίνουν ουσιαστικά βήματα προόδου όσο η σχέση των δυτικών κοινωνιών με την απόλαυση παραμένει ως έχει.

Η μανιακή προσφυγή στην ηδονή είναι φυσικά αμυντική και επιθυμεί να κρύψει οτιδήποτε απειλεί την ασυνείδητη παντοδυναμία του θεατή, δηλαδή την πραγματικότητα. Όμως η απειλή δεν ξορκίζεται με λαμπερές ελκυστικές εικόνες. Έχει αλλάξει μορφή, και μάλιστα περισσότερο ενισχυμένη από τη συγκάλυψή της, παράγοντας ψυχικό θάνατο, δηλαδή



5. Otto Dix, «Ύμνος στην ομορφιά», 1922. Λάδι σε μουσαμά, 139,5x120,5 εκ. Von der Heydt-Museum, Βούπερταλ.

καταστροφή της αγάπης. Η παράδοση στη λαγνεία με τους διαστροφικούς όρους με τους οποίους τίθεται σήμερα συνεπάγεται ανικανότητα να αγαπήσει κανείς. Όπως έγραφε και ο Λακάν, «ο πόθος της διαστροφής στηρίζεται στο ιδανικό ενός άψυχου αντικειμένου».⁶ Κάτι ανησυχητικό κυοφορείται εδώ ως προς το μέλλον της αγάπης.

Αποπροσωποποίηση του αντικειμένου αγάπης, πραγματοποίησή του προς χρήση κατά βούληση. Ίσως εδώ βρίσκεται το κλειδί. Η λαγνεία στο διαδίκτυο και σε όλες τις οικιακές τεχνολογίες θεάματος, υπόδειγμα και πρότυπο για την τρέχουσα δημόσια έννοιά της, παρέχει την ψευδαίσθηση ότι ασκούμε έλεγχο πάνω στο ελκυστικό αντικείμενο, δηλαδή στο πρόσωπο (για να μην ξεχνιόμαστε). Ρυθμίζουμε εμείς την απόσταση που μας χωρίζει και επιλέγουμε, ζουμάρουμε, αποφασίζουμε, επαναλαμβάνουμε, μεγεθύνουμε, ακριβώς ό,τι δεν μπορούμε να κάνουμε με τα πραγματικά πρόσωπα που μας καλούν σε ταξίδι αγάπης μαζί τους. Διαδίδεται όλο και περισσότερο η αναπηρία να αδυνατούμε να διακρίνουμε τη χαρά από την απόλαυση. Προτιμούμε την παραίσθηση (για την οποία μίλησε ο Βακαλόπουλος) από την πραγματική ζωή, διότι η πραγματική ζωή σμιλεύει.

Η αγάπη μάς εξανθρωπίζει, αλλά είναι «επικίνδυνη» και άβολη. Εμείς χρειαζόμαστε ένα ή πολλά αντικείμενα των ορμών μας για να τα τοποθετούμε απέναντί μας και να αυταπατώμεθα ότι τα ελέγχουμε επειδή τα τυραννούμε κατά τις ορέξεις μας. Και στην πραγματικότητα εκείνα κυριαρχούν επάνω μας και μάς αλλοτριώνουν αφήνοντάς μας άδειους και νεκρούς. Φυσικά παρέχουν ηδονή, αυτό είναι το δέλεαρ: «Βλέπω τους εμπόρους να εισπράττουν σκύβοντας το κέρδος των δικών τους πτωμάτων».⁷ Των πτωμάτων του έρωτα, για την ακρίβεια.

Ίσως το κατεξοχήν πρόβλημα να μην έγκειται στις όποιες επιλογές προώθησης της λαγνείας, αλλά στη συνωμοσία σιωπής του κοινωνικού σώματος, το οποίο την υποδέχεται. Βέβαια υπάρχει πάντα και το φόβητρο μήπως κατηγορηθεί για συντηρητικότητα, αυτή η πονηρή αναχρονιστική προσφυγή στο νεωτερικό άλλοθι. Αλλά, αν η λαγνεία είναι θάνασμο αμάρτημα, είναι διότι (πάντοτε, αλλά κατεξοχήν με τους όρους με τους οποίους τίθεται σήμερα) σκοτώνει την ψυχή, με όποια έννοια (θρησκευτική, πολιτισμική, ή ψυχολογική) και να εκλάβει κανείς την τελευταία.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Πρώτη δημοσίευση του άρθρου στο βιβλίο μου *Περάσματα στην απέναντι όχθη*, Εν πλω, Αθήνα 2007, σ. 225-238.



6. Gert Wollheim, «Αποχαιρετισμός στο Ντύσελντορφ», 1924. Λάδι σε μουσαμά, 160x185 εκ. Kunstmuseum Düsseldorf im Ehrenhof, Ντύσελντορφ.

¹ Στίχος από το τραγούδι του Νίκου Πορτοκάλογλου «Μετρώ τα κύματα», 2008.

² Χρήστου Βακαλόπουλου, «Ο ιστός της παραίσθησης», *Σύναξη* 41 (1992), σ. 79-80.

³ Αγίου Νικοδήμου Αγιορείτου, *Συμβουλευτικόν εγχειρίδιον*, Νεκτ. Παναγόπουλος, Αθήνα ²1991, σ. 66.

⁴ Σίγκμουντ Φρόυντ, *Τρεις μελέτες για τη θεωρία της σεξουαλικότητας*, Επίκουρος, Αθήνα 1991, σ. 70-71.

⁵ Βλ. περισσότερα στα κείμενά μου «Προς μία οντολογία της ασκήσεως», στο βιβλίο *Ποιμαίνοντες μετ' επιστήμης*, Αρμός, Αθήνα ³2007, σ. 161-177 και «Η δυναμική της εικόνας στον δημόσιο χώρο», στο βιβλίο *Οι δικόι μου οι ξένοι*, Εν πλω, Αθήνα 2005, σ. 85-106.

⁶ *The Seminar of Jacques Lacan 1*, Cambridge University Press, 1988, σ. 222.

⁷ Οδυσσέας Ελύτης, *Αξιον εστί*, Ίκαρος, Αθήνα ¹⁶1993, σ. 65.

Lust as Public Culture

Protopresbyter Vasileios Thermos

The exodus from the sexual liberation of modernism is characterized by the compulsory post modernistic prevalence of the lascivious image. The collapse of ideologies and the consequent devaluation of intellect are accompanied by a generalized stimulation of the optic nerve.

This article argues that the developments of our time have damaged eros as a meeting point of individuals and a means of self-exaltation, since they propose a practical philosophy that controls the representations of physical presence. In psychoanalytic terms, sexual urge does not support libido, but becomes its executioner instead.